

Posudek na diplomovou práci *Filosofie naděje N. A. Berd'ajeva* od Bc. Jakuba Múčky

Hlavní směřování

Jakub Múčka (dále autor) se zaměřil na motiv božího království, tak jak je pojato především (nikoli však výlučně) v díle N. A. Berd'ajeva. Dalšími partnery do diskuse mu jsou myslitelé jako J. B. Metz, J. Moltmann nebo E. Bloch. Autor se inspiroje pojmem naděje u zmíněných myslitelů a umisťuje jej i do kontextu Berd'ajevova díla. V této souvislosti formuluje jakousi filosofickou antropologii padlého člověka a předestírá úvahy, jak z tohoto stavu vyváznout. Právě tato možnost ústí v přiblížení obtížného pojmu božího království. To chce autor spolu s Berd'ajevem myslet jako ontologickou skutečnost, která je sice vně dějin, ale je z tohoto světa.

Argumentační kroky

Pojednání zasazuje autor do kontextu současné situace, v níž politici jako Donald Trump, Vladimir Putin nebo Victor Orbán využívají křesťanství pro své politické vize. V návaznosti na Berd'ajevovo myšlení označuje tento typ politiky a související podobu víry jako „asketickou formu křesťanství“ – věřící jsou odkázáni na straně jedné na politiky, kteří zajišťují křesťanský stát, na straně druhé se oni sami starají „soukromě“ a individuálně o své duše. Nakolik člověk není politikem, neusiluje o proměnu světa, který beztak považuje za příliš hříšný. V něčem je tento křesťanský světonázor paradoxní: křesťanství je v kontextu určité nacionalistické rétoriky stěžejní, zároveň je však v konkrétním životě jednotlivce okrajové anebo na sebe přinejmenším bere výrazně pasivní formu, neboť rozhodující je budoucí spása, nikoli přítomný svět.

Koncepce, kterou představuje autor, je v něčem analogická. I on chce spolu s Berd'ajevem formulovat pojem světa, v němž má hříšnost (vyjádřená především slovem „objektivizace“) své důležité, ba stěžejní místo. Stěžejní je navíc i pojem spásy či božího království, především však naděje. Avšak tato naděje nemá jako v případě asketického křesťanství poukazovat k zasnění a člověka nemá konejšit v očekávání lepší a duchovnějši skutečnosti, naopak jej má podnítit k práci na přítomnosti, resp. k aktivní tvorbě. Právě tímto se autorova koncepce radikálně liší od zmíněného „asketismu“.

Ale jak se člověk má angažovat v radikálně hříšném světě? Právě na tuto otázku chce autor najít odpověď. Vychází od upadlého, tedy zobjektivizovaného světa. Tato objektivizace je aktuální metafyzickou strukturou. Znamená to, že v ontologicky upadlém světě jsou rozhodující věci, nikoli existence, faktum, nikoli prožitek, nesmysl, nikoli smysl. S tím souvisí, že v tomto světě vládne pomíjivost, egoismus a vposled smrt. Samo objektivizující vědomí

vlastně vytváří svůj objektivizovaný svět, v němž se počítá jen s tím, co je předmětně uchopitelné a závazně poznatelné a tudíž i dokazatelné.

Protipólem této objektivizace je subjektivita. Neodcizená a neobjektivovaná existence je první stopou říše ducha již v přítomnosti upadlého světa. Důkazy pro tento „hlubší“ svět nemohou existovat – odkrývá se výhradně v existenciální zkušenosti a rovněž jen z této pozice jsme schopni porozumět boží přítomnosti coby příslibu spásy, kterou již jednou zpřítomnil Ježíšova smrt a vzkříšení.

Spasen by byl takový svět, v němž by slabí byli vykoupeni, zlo napraveno, a dokonce mrtvým by byl navrácen život. Zpřítomňována je tato možnost ve ctnosti naděje, která člověka neodvádí od současného světa a která nemá ústít ve formulaci mimosvětských utopií. Naopak jej má činit vnímavějším vůči přítomnému zlu a bolesti a vést k vhledu do možnosti jejich nápravy.

Pro Berďajevovu koncepci je podstatné, že zlo a bolest neslouží vyšším cílům a nelze je připisovat Bohu. Jinými slovy nehrají v prozřetelnosti žádnou roli. A vlastně ani svět, který tak radikálně odpadl od božího stvoření, již dále nemůže být přičítán Bohu jako jeho dílo. Bůh do takového světa nemůže ani zasáhnout, a náprava je tedy výlučně na člověku, v němž se kříží subjektivita a objektivizace. Jedině člověk tak může svůj zobjektivizovaný stav přetvořit a iniciovat konec dějin, neboť vše, co není věčné, je z definice nakažené smrtí, a tudíž veskrze padlé. V nějakém ohledu je „konec“ chápán metaforicky, protože to, co autor míní (alespoň podle strany 34), je radikální transformace. Svět sice zůstane světem, ale bude transformován z objektivizovaného stavu do stavu duchovního, a tedy rovněž stavu svobodného a spaseného.

Podmínkou takové proměny je proměna člověka, který se má stát „boholidským“. V autorově interpretaci to znamená, že musí překonat „vlastní egoistické uzavření a objektivizující vědomí“ a „silou vůle překročit vlastní já a vystoupit směrem k transcenci“. Odsud vede cesta k tvorbě nového stvoření, tedy nového ontologického základu skutečnosti. Taková tvorba vyústí i v nový čas, a tedy „ukončí“ dějiny. Tento „nový“ čas nebude časem vnějškovosti, ale časem niterným, existenciálním, jehož podstatou je svoboda a existencialita.

Zhodnocení a podněty k obhajobě

Autor prokázal velmi dobrou znalost Berďajevova díla a v několika pasážích se mu mimořádně dobře podařilo usouvztažnit Berďajevovu filosofii s myšlením Metzovým či Moltmannovým. Zvláště podnětný je autorův pojem naděje. V kontextu hodnocení je rovněž třeba vyzdvihnout, že si autor vybral vyloženě nesnadné téma. Diplomová práce si žádá určitý analytický přístup,

a ten bude z definice obtížně aplikovatelný na pojem „božího království“. Mám však za to, že se autor vyvaroval četným obtížím spjatým s kombinací tématu a diplomního žánru, a to především díky tomu, že si stanovil relativně zřetelné východisko – boží království pojal spolu s Berďajevem jako skutečnost naší přítomnosti, nikoliv jako mimosvětový prostor.

V tomto smyslu je mi sympatická autorova vlastní existenciální a praktická angažovanost – angažovanost, která se projevuje ne v promluvách či v metaforách, ale v konkrétní tvorbě. Nutno říct, že plnost této tvorby se podepsala i na předložené práci, která vznikala poněkud v chvatu.¹ K tomu však ihned dodávám, že kdybych toho nebyla svědkem, bezprostředně bych si této okolnosti nevšimla – práce má jasnou strukturu, je formálně čistá,² autor píše takřka bez překlepů a práce se dobře čte.

Kdybychom však měli více času, ráda bych s autorem bývala dotáhla některé sporné části, které by mohly být vycizelovanější. Autor třeba předkládá Berďajevův pojem bytí, aniž by z výkladu bylo zjevné, k čemu tedy dochází. V práci čteme Berďajevův citát: „Bytí je pojem, tzn. cosi, co prošlo objektivovanou myslí, je poznamenáno abstrakcí, a proto také zotročuje člověka stejně jako každá objektivace. V prvotní subjektivitě existence není bytí vůbec dáno, nemáme zkušenost danosti bytí.“ Řekne-li se, že bytí je pojem, čtenář by předpokládal, že se autor – jak autor diplomové práce, tak Berďajev – upisuje k nějaké verzi idealismu, což by však zjevně nechtěl zastávat ani Múčka ani Berďajev. Sám Múčka ostatně zdůrazňuje, že duch prostupuje hmotou, že sama hmota může být duchovní a člověka chápe jako bytost tělesně-duševně-duchovní. (Už však nedovysvětlí to, co by situaci mohlo objasnit: Co je duše? Co je duch? Jak se od sebe liší? Proč nestačí jen duše nebo duch?)

Nejasný zůstává status hmotného světa, který bezprostředně zakouším. Když třeba pohlédnu z okna do zahrady, vidím to, co vidím, na základě pokřivenosti mého zobektivizovaného hlediska? Znamená to tedy, že to, co vidím, tam vlastně není, a naopak nevidím to, co tam je, tedy nějakou formu božího stvoření? Takže by „nad“ božím stvořením byla nějaká moje pokažená vrstva? A co znamená, že v první subjektivitě nemáme „zkušenost danosti bytí“? Znamená to, že nevnímáme? Patrně ne.

Tyto základní otázky by měly být lépe objasněny. Výklad není nekoherentní a čtenář vposled dospívá k vhledu do toho, co autor asi míní, ten by však čtenáře měl lépe doprovázet. Autor navíc v četných pasážích nepracuje pojmově čistě, např. upírá Berďajevovi dualismus hmoty a

¹ V nadsázce lze říct, že se jedná o autorovo performativní přihlášení k formulovaným tezím.

² Až na to, že poznámky pod čarou vždy končí tečkou i tehdy, je-li tvořena jen bibliografickým údajem – i to je věta svého druhu.

ducha, ale právě s tímto dualismem a odpovídajícím dělením na objektivizaci a subjektivizaci neustále pracuje.

Ostatně nejzásadnější dualismus prochází napříč prací v podobě pojmů subjektivita a objektivizace. Tím přecházím patrně k hlavní námitce. S pojmem objektivizace souvisí pojem ega a egoismu a s pojmem subjektivity pojmy osoby a osobnosti. Ego je přitom obsazeno výrazně negativně, osoba pozitivně. Je sice pravda, že ego a egoismus obecně mívají negativní konotace, ale nebylo by to třeba blíže prozkoumat? Skutečně se můžeme vzdát ega? Copak by pak nezanikla i osobnost? Není určitá podoba egoismu vlastně podmínkou toho, abychom mohli být třeba štedří a velkorysí? A je každá objektivizace špatná?

Tyto otázky míří k samému jádru práce a k jejímu hlavnímu úskalí. Autor nemůže tvrdit, že každá objektivizace (nebo analogický pojem odpovídající zpředmětnění) je špatná, protože vyjdeme-li z pojmu samého, pak je každé jednání formou objektivizace – jedním, když se zvnějšňuji, tedy se vždy do určité míry stávám předmětem pro druhého. A jen pod podmínkou, že se stávám předmětem, se druhému vyjevují a ten se mnou jen díky mému zpředmětnění, které je rovněž určením, může komunikovat (aniž bychom při tomto výkonu splynuli, čímž by právě zanikla naše osobitost).

Autor patrně bude muset tvrdit, že objektivizace nebo zvnějšnění, které má na mysli Berďajev, bude zvnějšnění proniknuté duchem, a tak bude jiného řádu. Problém je, že jestli u tohoto zůstaneme stát, mnoho toho neřekneme, jen něco odsoudíme, tedy objektivizaci. Vlastně jsem při četbě některých pasáží získávala dojem, že si autor nejprve podkopá pojmy, na které je však odkázaný, a když je chce následně vrátit do hry, už s ním nechtějí hrát.

Zkrátka: dualita subjektivity a objektivizace je příliš hrubá na to, aby mohla postihnout problematiku upadlého stavu i příliš hrubá na jakýkoliv „věrohodný“ popis božského království. Bude třeba rozšířit pojmovou základnu, aby byl výsledný obraz nuancovanější. Věřím, že to může být jeden z úkolů doktorského studia.

Závěr

Autor napsal čtivé pojednání, které – relativně k úskalím, před nimiž stál – vykazuje pojmovou konzistentnost. Především je však třeba ocenit, že v některých ohledech dosahuje originalitu, která není v případě diplomových prací běžná: autor dospívá k podnětnému pojmu naděje a rovněž oceňuji zdařilou aktualizaci Berďajevovy filosofie v kontextu politických teorií současného světa. Po formální stránce naplňuje práce všechny nároky kladené na diplomní

práce. S ohledem na některé pojmové nejasnosti hodnotím práci známkou *velmi dobře až výborně*. O výsledné známce by měla rozhodnout obhajoba.

V Praze 21. 8. 2020

Tereza Matějčková, PhD.
(vedoucí diplomové práce)